

ПРОТИРІЧЧЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

CONTRADICTIONS OF THE CONCEPT OF INCLUSIVE DEVELOPMENT AND DIRECTION OF THEIR DECISIONS

У статті ідентифіковано зміст дефініцій «інклюзивність» та «інклюзивний розвиток». Визначено ключові протиріччя концепції інклюзивного розвитку. Встановлено необхідність забезпечення економічного зростання під час упровадження концепції інклюзивного розвитку. Аргументовано, що в сучасних умовах важливо побудувати інклюзивну систему розвитку, яка б максимально враховувала інтереси всіх учасників економічної діяльності. Обґрунтовано, що завдання та інструменти інклюзивного розвитку для бідних і багатих країн мають бути різними. Показано, що для країн, які розвиваються, основним завданням є економічне зростання на засадах збалансованості та активної участі широких верств населення. Вказано на пріоритетність упровадження інклюзивних інститутів на противагу посиленню державного регулювання та ручного перерозподілу ресурсів. Розглянуто загрози роботизації виробничих процесів для зайнятості та добробуту населення. Окреслено перспективні напрями вирішення протиріч концепції інклюзивного розвитку.

Ключові слова: інклюзивність, розвиток, концепція інклюзивного розвитку, добробут, економічне зростання, протиріччя.

В статті ідентифіковано содержание дефиниций «инклюзивность» и «инклюзивное развитие». Определены ключевые противоречия концепции инклюзивного развития. Установлена необходимость обеспечения экономического роста при внедрении концепции инклюзивного развития. Аргументировано, что в современных условиях важно построить инклюзивную систему развития, которая бы максимально учитывала интересы всех участников экономической деятельности. Обосновано, что задачи и инструменты инклюзивного развития для бедных и богатых стран являются разными. Показано, что для развивающихся стран основной задачей является экономический рост на основе сбалансированности и активного участия широких слоев населения. Указано на приоритетность внедрения инклюзивных институтов в противовес усилению государственного регулирования. Рассмотрены угрозы роботизации производственных процессов для занятости и благосостояния населения. Определены перспективные направления решения противоречий концепции инклюзивного развития.

Ключевые слова: инклюзивность, развитие, концепция инклюзивного развития, благосостояние, экономический рост, противоречия.

УДК 338.1:338.2:330.341

<https://doi.org/10.32843/infrastruct42-29>

Дідух С.М.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри
економіки промисловості
Одеська національна академія
харчових технологій

Didukh Serhii

Odessa National Academy
of Food Technologies

Given the societal importance of the concept of inclusive development for the transition to a new economic paradigm, an important scientific question is to study the essential contradictions of this concept for its timely transformation, further development and practical implementation. In a broad sense, the term "inclusion" is used to describe the process of attracting a wide range of citizens to a particular process by refining the process, object, or system of objects. There are a number of differences regarding the nature of inclusive development, its objectives, and ways of achieving the stated goals. The paper argues that since the development of the inclusive development system, the emphasis is exclusively on the equitable distribution of economic wealth. The basis of this concept is the need to ensure balanced development. It has been shown that the development of the concept of inclusive development must take into account the need to ensure acceptable economic growth, and not only from the standpoint of redistribution of public goods. For Ukraine, it is important at this stage to build an inclusive development system in order to protect itself from the problem of redistribution and to lay the foundations of sustainable inclusive development that would take into account the interests of all participants of economic activity to the maximum. It was stated that the efforts of the state should be directed primarily to the creation of institutions and incentives, and not the manual regulation and redistribution of resources. An important scientific objective is to reduce subjectivity in human well-being and to build a system of indicators for objectively assessing human well-being. With the rise of so-called technological unemployment, an important mechanism for enhancing inclusivity is the redevelopment of the workforce, the development of those skills that can provide the necessary level of income as robotization grows and the subsequent release of the workforce. The current direction of further scientific research is the formation of an inclusive development system based on the introduction of competitive instruments, taking into account regional and industry specificities.

Key words: inclusivity, development, concept of inclusive development, prosperity, economic growth, contradictions.

Постановка проблеми. Поява та розвиток концепції інклюзивного розвитку зумовлені суттєвими недоліками існуючої економічної системи, такими як посилення нерівності, високий рівень бідності в умовах високих темпів зростання економіки світу впродовж останніх десятиліть. Зважаючи на суспільну важливість концепції інклюзивного розвитку для переходу до нової економічної парадигми, важливим науковим питанням є дослідження сутнісних протиріч даної концепції для її своєчасної трансформації, подальшого розвитку та практичного впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція інклюзивного розвитку була запо-

чаткована та розвинута у дослідженнях закордонних учених D. Acemoglu та J. Robinson [1], J. Gupta, Vegelin [2], E. Reinert [3], J. Podesta [4], Z.M. Bedos [5], R. Hausmann [6] та ін.

Проблематиці інклюзивного розвитку також присвячено праці таких українських учених, як А.В. Базиліук [7], І.М. Бобух та С.М. Щегель [8], О.Г. Вдовічена [9], П.С. Єщенко [10], А. Жуковська [11], Т.О. Зінчук [12], О.Д. Прогнімак [13] та ін.

Водночас питання щодо впровадження концепції інклюзивного розвитку відзначаються багатогранністю та потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Мета роботи – дослідження сутнісних протиріч концепції інклюзивного розвитку та визначення перспективних напрямів їх розв’язання.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1534-0975>

Виклад основного матеріалу дослідження.

Інклюзія опинилася у центрі уваги громадського та наукового середовища у другій половині 90-х років ХХ ст., коли стало зрозуміло, що економічне зростання не завжди позитивно та пропорційно впливає на підвищення добробуту населення і зниження нерівності. Постала потреба у новому підході до розвитку, який би забезпечив необхідні позитивні зміни рівня життя населення у всьому світі.

У широкому значенні термін «інклюзія» використовується для опису процесу залучення широкого кола громадян до певного процесу шляхом удосконалення самого процесу, об'єкта чи системи об'єктів. Поступово термін «інклюзія» почав використовуватися для більш широкого кола проблем.

Дж. Робінсон і Д. Айсемоглу дають таке визначення: «Inclusive – це залучення до процесу всіх, без відмінностей і обмежень» [1]. На нашу думку, саме таке визначення, незважаючи на простоту, найбільш повно відображає природу інклюзивності.

Організація економічного співробітництва та розвитку так визначає інклюзивне зростання: «Інклюзивний розвиток – це економічний розвиток, в рамках якого виникають рівні можливості для всіх верств населення, справедливо розподіляються матеріальні і нематеріальні блага в суспільстві для підвищення його добробуту» [14].

Незважаючи на наявність значної кількості публікацій щодо теоретичних основ інклюзивного розвитку, серед науковців та політичних інститутів існує ціла низка розбіжностей щодо сутності інклюзивного розвитку, його завдань, способів досягнення заявлених цілей.

Серед основних протиріч та проблемних аспектів концепції інклюзивного зростання, щодо яких ведуться дискусії серед науковців, слід виділити такі:

1. Узгодження цілей інклюзивного розвитку та економічного зростання.
2. Відмінність методологічних підходів до інклюзивного розвитку багатих та бідних країн.
3. Обґрунтованість посилення державного регулювання економіки на протипагу концепції вільного ринку.
4. Відсутність методики об'єктивного визначення «добробуту».
5. Автоматизація і роботизація як загроза добробуту людей.

Ключовим є питання, що є метою інклюзивного розвитку. Низка науковців вважає, що головною метою інклюзивного розвитку є забезпечення нового типу економічного зростання на засадах збалансованості, гармонійної та активнішої участі населення у створенні та розподілі суспільних благ. Інша точка зору полягає у тому, що метою інклюзивного розвитку є більш справедливий розподіл доходів задля зниження рівня бідності та нерівності, а питання економічного зростання є другорядним.

На нашу думку, заперечення необхідності економічного зростання ставить під сумнів усю існуючу економічну систему і потребує перегляду засад сучасного розвитку людства. Тому під час розроблення системи інклюзивного розвитку хибним є акцент виключно на справедливому розподілі економічного багатства. Основою даної концепції є необхідність забезпечення збалансованого розвитку. Один із наріжних принципів інклюзивного розвитку: для того щоб вирішувати проблеми добробуту людей і майнової нерівності, не слід чекати, доки світ стане достатньо багатим. Саме тому розбудова концепції інклюзивного розвитку має відбуватися з урахуванням необхідності забезпечення прийняттого економічного зростання, а не лише з позицій перерозподілу суспільних благ.

Особливо актуальним це є для країн, що розвиваються, таких як Україна. Завдання інклюзивного розвитку в багатих країнах і країнах, що розвиваються, не можуть бути однаковими, оскільки і поточне становище, і стратегічні цілі цих країн є різними. Розвинені країни Заходу накопичили суттєве багатство, їхня проблема полягає у зростанні нерівності та значній частці бідних верств населення, тому в таких країнах наявне багатство необхідно більш справедливо розділити в умовах обмеженого економічного зростання.

Україна значно відстає від країн ЄС за показниками продуктивності праці та ВВП на душу населення, тому інструменти та завдання, які пропонують різні автори, зокрема представники Римського Клубу, для розвинених країн, меншою мірою підходять для України. Натомість у країнах, що розвиваються, наприклад в Україні, рівень суспільного багатства є вкрай низьким, а тому інклюзивний розвиток має бути зосередженим перш за все на економічному зростанні, але з максимальним залученням населення до цього процесу.

Саме тому для України актуальною на даному етапі є побудова інклюзивної системи розвитку для того, щоб убезпечити себе від проблеми перерозподілу і закласти засади сталого інклюзивного розвитку, які б максимально враховували інтереси всіх учасників економічної діяльності.

Іншим проблемним аспектом є визначення механізмів перерозподілу суспільних благ. Значна кількість авторів указує на провідну роль держави у впровадженні інструментів інклюзивного розвитку, особливе значення приділяється податковій політиці та іншим механізмам державного регулювання.

У праці «У пошуках добробуту» Г. Макстон та Й. Рандерс [15] указують на те, що ідеологія вільного ринку є хибною, а капіталізм у сучасному вигляді віджив себе, оскільки призвів до постійно зростаючої концентрації багатства за досить вагомої шкоди навколишньому середовищу. А тому вони пропонують використати успішний досвід Китаю, який, відкинувши ідеологію вільного ринку,

на основі державного регулювання та цілеспрямованої дії згуртованої еліти створив правила економічної системи, яка дала змогу вивести з бідності понад мільярд осіб.

О. Кузнєцов, обґрунтовуючи необхідність більш активної участі держави у регулюванні економічних процесів, указує на наявність системних глобальних протиріч, які не можуть бути розв'язані в існуючій системі економічного розвитку [16].

На нашу думку, такі пропозиції містять певні загрози, оскільки ефективність державного управління економічними системами є недостатньою через високий рівень корупції державного апарату, дефіцит ефективних кваліфікованих менеджерів. Ці чинники не дають змоги говорити про державне управління економікою як панацею від загроз сучасності.

Натомість Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон у роботі [1] показують, що забезпечення інклюзивного розвитку можливе передусім на основі створення інклюзивних інститутів, що не завжди полягає у збільшенні державного регулювання та обмеженні ринкових механізмів.

А. Жуковська цілком слушно вказує, що «країни, які досягли успіху в побудові міцного середнього класу і зменшенні бідності та соціальної маргіналізації, створювали ефективні економічні інститути та політичні стимули в кожній із цих сфер» [11, с. 12].

Тому, погоджуючись із важливою роллю держави у розбудові системи інклюзивного розвитку, зазначимо, що її зусилля мають бути спрямовані насамперед на створення інститутів та стимулів, а не на ручне регулювання та перерозподіл ресурсів.

Більш обґрунтованим нам вважається підхід, коли вади існуючої системи вільного ринку намагаються ліквідувати за допомогою таких механізмів, як соціальне підприємництво, благодійні фонди, філантропія, стратегії сталого розвитку підприємств. Ці механізми є реакцією бізнесу на структурні диспропорції в розподілі багатства і мають урівноважити однобічний вектор розвитку існуючих економічних систем.

Важливим завданням під час побудови системи інклюзивної економіки є така її організація, щоб економічний результат діяльності був розподілений більш справедливо і рівномірно, тому розробники концепції інклюзивного розвитку піддають критиці використання показника ВВП для оцінки добробуту країн. Однак науковці не мають чіткої відповіді на питання, як виміряти та оцінити рівень добробуту.

Якщо відштовхуватися від того, що добробут є суб'єктивним уявленням людини про своє щастя та відчуття задоволення життям, тоді об'єктивно виміряти цей показник проблематично, оскільки потреби людини є безмежними, особливо в епоху споживання та відкритої економіки. Відповідно,

відчуття незадоволення може спостерігатися навіть за досить високого рівня доходів.

Якщо інклюзивна економіка ставить на меті підвищення добробуту людини, то необхідно визначити що таке добробут, оскільки потреби людини є необмеженими. Тому важливим науковим завданням є зменшення суб'єктивності під час оцінки добробуту людини та побудова системи показників для об'єктивної оцінки добробуту людини.

Також існує певне протиріччя між економічним зростанням та рівнем добробуту. Рівень добробуту значною мірою залежить від зайнятості, однак у сучасних умовах економічне зростання забезпечується автоматизацією, коли замість трудомісткої фабрики будується велике автоматизоване роботизоване підприємство. Таке будівництво позитивно впливає на економічне зростання та рівень ВВП, проте негативно впливає на рівень зайнятості і, відповідно, на рівень добробуту робітників.

На думку П.С. Єщенко, «змінити ситуацію у соціальній сфері України і підвищити рівень життя її населення можна, тільки збільшивши продуктивність праці. Це аксіома. Взаємозв'язок такого показника ефективності, а також зростання добробуту країни і кожного її громадянина є безперечним» [10]. Із цим твердженням складно не погодитися. Однак збільшення продуктивності праці за рахунок автоматизації, роботизації та дигіталізації виробничих процесів призводить до зменшення рівня зайнятості та вивільнення робочої сили.

Цей процес, наприклад, активно триває в агропромисловому секторі, де використання сучасної техніки призвело до істотного зменшення потреби у робочій силі у сільській місцевості. Як наслідок – безробіття сільського населення, деградація сільських територій, відтік трудових ресурсів, урбанізація тощо.

Подібні процеси відбуваються і в інших галузях економіки. Наприклад, задекларована урядом політика «Держава у смартфоні» у найближчому майбутньому має призвести до спрощення багатьох бюрократичних процедур, скорочення чисельності державних службовців. Цю тенденцію можна вітати, оскільки це цілком відповідає інтересам Української держави та українського суспільства. Однак як це вплине на рівень безробіття? Чи існують в Україні галузі, які зможуть працевлаштувати та задіяти цих працівників? Чи створено дієві механізми перекваліфікації?

Зупинити автоматизацію та науково-технічний прогрес неможливо, однак необхідно трансформувати економічну систему так, щоб автоматизація господарських процесів не руйнувала добробут людей, а сприяла його підвищенню.

В умовах зростання так званого технологічного безробіття важливим механізмом підвищення інклюзивності є перепрофілювання робочої сили, розвиток тих навичок, які можуть дати необхідний

рівень доходу за зростання роботизації та подальшого вивільнення робочої сили.

Відповідно до цього, робітники майбутнього мають бути орієнтовані на здобуття тих професійних навичок, які потребують креативності, високого рівня освіти, високих професійних навичок, фізичної присутності

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, концепція інклюзивного розвитку містить певні сутнісні протиріччя, які потребують вирішення задля подальшого її впровадження. На нашу думку, під час вирішення проблем подолання нерівності, бідності та розвитку людського потенціалу необхідно враховувати специфіку країни, галузі, орієнтуватися на необхідність забезпечення економічного зростання (особливо для бідних країн), не допускати надмірного посилення впливу держави й порушення принципів вільного ринку. Актуальним напрямом подальших наукових досліджень є формування системи інклюзивного розвитку на основі запровадження конкурентних інструментів з урахуванням регіональної та галузевої специфіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. Київ : Наш формат, 2018. 440 с.
2. Gupta J., Vegelin C. Sustainable development goals and inclusive development. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. Т. 16. Вип. 3. С. 433–448.
3. Райнерт Е.С. Як багаті країни стали багатими... І чому бідні країни залишаються бідними. Київ, 2019. 416 с.
4. Podesta J. Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability. URL: <https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07>.
5. Бедос З.М. Для багатших і для бідніших. Зростання нерівності – одна з найбільших соціально-економічних і політичних проблем сучасності. *Тиждень* : вебсайт. URL: <https://tyzhden.ua/World/62625> (дата звернення: 24.04.2020).
6. Хаусманн: економіка потребує інклюзивного росту. *Vestifinance* : вебсайт. URL: <http://www.vestifinance.ru/articles/49179> (дата звернення: 24.04.2020).
7. Базиліук А.В., Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
8. Бобух І.М., Щегель С.М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55–70.
9. Вдовічена О.Г. Інклюзивний розвиток – сучасна парадигма стійкого економічного зростання. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 17–29.
10. Єщенко П.С. Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки. *Економіка України*. 2013. Вип. 10. С. 4–20.

11. Жуковська А. Інклюзивний підхід до розвитку економіки: генезис виникнення та основні положення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Т. 1. Вип. 2. С. 7–23.

12. Зінчук Т.О. На початку пошуку стратегії інклюзивного зростання сільської економіки: світовий та європейський підхід. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2016. Вип. 4. С. 132–137.

13. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 187–197.

14. OECD. Preparing our youth for an inclusive and sustainable world. The OECD PISA global competence framework. URL: <https://www.oecd.org/education/Global-competency-for-an-inclusiveworld.pdf> (accessed 10 June 2018).

15. Макстон Г., Рандерс Й. У пошуках добробуту. Київ : Пабулум, 2017. 320 с.

16. Кузнецов А. Коронавирус как диагноз системного застоя. *PCMД* : вебсайт. URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/koronavirus-kak-diagnoz-sistemnogo-zastoya/> (дата звернення: 22.04.2020).

REFERENCES:

1. Adzhemoghlu D., Robinson D. (2018) Chomu naciji zanepadajutj [Why Nations Fail]. Kyjiv: Nash format. (in Ukrainian)
2. Gupta J., Vegelin C. (2016) Sustainable development goals and inclusive development. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*. pp. 433–448.
3. Rajnert E.S. (2019) Jak baghati krajiny staly baghatymy... I chomu bidni krajiny zalyshajutsja bidnymy [How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor]. Kyjiv, 2019. 416 s. (in Ukrainian)
4. Podesta J. (2013). Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability Available at: <https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2013/02/07> (accessed 24 April 2020).
5. Beddoes Z.M. Dlia bahatshykh i dlia bidnishykh. Zrostannia nerivnosti – odna z naibilshykh sotsialno-ekonomichnykh i politychnykh problem suchasnosti [For richer, for poorer. Growing inequality is one of the biggest social, economic and political challenges of our time], available at: <http://tyzhden.ua/World/62625> (accessed 24 April 2020). (in Ukrainian)
6. Hausmann R. Ekonomika nuzhdaetsia v inkluzivnom roste [The economy needs an inclusive growth], available at: <http://www.vestifinance.ru/articles/49179> (accessed 24 April 2020). (in Russian)
7. Bazyljuk A.V., Zhulyn O.V. (2015) Inkluzyvne zrostannja jak osnova socialjno-ekonomichnogho rozvytku [Inclusive growth as the basis of socio-economic development]. *Ekonomika ta upravlinnja na transporti*, vol. 1, pp. 19–29.
8. Bobukh I.M., Shheghelj S.M. (2018) Strateghichni orijentyry ekonomichnogho zrostannja Ukrajinu: inkluzyvnistj jak ključovyj priorytet [Strategic guidelines for Ukraine's economic growth: inclusivity as a key priority]. *Visnyk Nacionalnoji akademiji nauk Ukrajinu*, vol. 7, pp. 55–70.

9. Vdovichenko O.Gh. (2018) Inkljuzyvnyj rozvytok – suchasna paradyghma stijkogho ekonomichnogho zrostannja [Inclusive development is the modern paradigm of sustainable economic growth]. Visnyk Chernivets'kogo torghoveljno-ekonomichnogho instytutu. Ekonomichni nauky, vol. 3, pp. 17–29.

10. Jeshhenko P.S. (2013) Ekonomichne zrostannja bez rozvytku: prychny i shljakhy innovacijnogho peretvorennya ekonomiky [Economic growth without development: causes and ways of innovative transformation of economy]. Ekonomika Ukrainy, vol. 10, pp. 4–20.

11. Zhukovs'ka A. (2019) Inkljuzyvnyj pidkhid do rozvytku ekonomiky: ghenezys vynyknennja ta osnovni polozhennja [An inclusive approach to economic development: the genesis of emergence and the main points]. Visnyk Ternopil's'kogo nacional'nogho ekonomichnogho universytetu, vol. 1, no. 2, pp. 7–23.

12. Zinchuk T.O. (2016) Na pochatku poshuku strateghiji inkljuzyvnogho zrostannja sil's'koho ekonomiky: svitovyj ta jevropejs'kyj pidkhid [At the beginning of the search for an inclusive growth strategy for the rural

economy: a global and European approach]. Visnyk Sums'kogo nacional'nogho aghrarnogho universytetu: Ekonomika i menedzhment, vol. 4, pp. 132–137.

13. Proghnimak O.D. (2018) Inkljuzyvnyj rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy [Inclusive development of Ukraine: obstacles vs perspectives]. Ekonomichnyj visnyk Donbasu, vol. 1, no 51, pp. 187–197.

14. OECD. Preparing our youth for an inclusive and sustainable world. The OECD PISA global competence framework. Available at: <https://www.oecd.org/education/Global-competency-for-an-inclusiveworld.pdf> (Accessed 10 June 2018).

15. Makston H., Randers Y.U. (2017). U poshukakh dobrobutu [Reinventing Prosperity]. Kiyiv: Pabulum. (in Ukrainian)

16. Kuznetsov A. (2020) Koronavirus kak diahnoz sistemnoho zastoya [Coronavirus as a diagnosis of systemic stasis] // RSMD: [Veb-sayt]. URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/koronavirus-kak-diahnoz-sistemnogo-zastoya/> (accessed: 22.04.2020).